ISSN 2231-0096
Volume - 10 Number 1

भारताचे संविधान व स्त्रियांचे सक्षमीकरण

प्रगती [illegible] (कुकडे)
समाजशास्त्र विभाग [illegible] महाविद्यालय,
[illegible], नागपूर

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर खऱ्या अर्थाने सार्वभौम, लोकशाही व गणराज्य म्हणून २६ जानेवारी १९५० पासून भारताची वेगळी ओळख होऊ लागली. त्याच दिवसापासून भारताचे संविधान लागू झाले. भारतातील सर्व नागरिकांसाठी कायद्याने चौकटीत मुलभूत स्वातंत्र्य व मार्गदर्शक तत्वांची अमलबजावणी करण्यात आली. स्त्रियांच्या संदर्भात भारतीय संविधानाने स्त्रियांना समानता दिली. त्याचबरोबर राज्यांना स्त्रियांच्या बाबतीत होणारी असमानता दूर करण्याचे निर्देश व यंत्रणा निर्माण करण्याचे अधिकार प्रदान करण्यात आले आहे. महिला सक्षमीकरण, महिलांचा दर्जा वाढविणे तसेच महिलांचा माहिती तंत्रज्ञान, ससाधन व सेवा क्षेत्रातील सहभाग वाढविणारी ही महत्वाकांक्षी योजना म्हणून समजण्यात येते.

भारतीय स्त्रियांना शिक्षण, सामाजिक क्षेत्र, आरोग्य, सत्ता, रोजगार या क्षेत्रात समान संधी मिळत नाही. त्यांना प्रगतीसाठी विशेष संधी मिळत नाही. त्यामुळे जगातील इतर देशाच्या तुलनेत भारतीय स्त्री प्रगत होणे केवळ अशक्य आहे, हे जाणून भारतीय संविधानाचे शिल्पकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी संविधानामध्ये रचना केली. एवढेच नव्हे तर घटनेचे शिल्पकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे भारतातील स्त्रियांवर अनंत उपकार आहेत. कारण त्यांनी संविधानात स्त्रियांना मताधिकार बहाल केला. जो मताधिकार मिळविण्यासाठी अमेरिकेसारख्या प्रगत देशातील स्त्रियांना मोठ्या प्रमाणात लढा द्यावा लागला.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्वतःच्या आयुष्यात सतत सामाजिक न्यायाचा पुरस्कार करून ते देशातील सर्व स्त्रियांचे प्रेरणास्थान झाले. भारतीय संविधानाच्या या शिल्पकाराने या देशातील स्त्रियांची स्थिती, त्यांच्या जीवनातील अगतिकता, शोषण, विषमता, गुलामगिरी याचे सखोल चिंतन केले. त्यांच्याकरिता सर्व क्षेत्रात कायदेशीर समता, स्वातंत्र्य, सामाजिक न्याय दिलाच पाहिजे असा अणू बाबासाहेबांचा संकल्प होता. जेणेकरून भारतीय स्त्री सक्षम होईल.

भारतात स्त्रियांच्या संदर्भात असे निदर्शनास येते की, इथे एका बाजूने तिला देवी ठरवून मखरात बसविण्याचा मानभावीपणा आणि त्याचवेळी दुसऱ्या बाजूने मोक्षमार्गातील धोंड, पापाचे आगार ठरविण्याचा कृतघ्नपणा या दोन्ही गोष्टी स्त्रीच्या वाट्याला आलेल्या आहेत. पर्यायाने आजची स्त्री गुलामासारखं जीवन व्यतीत करते आहे. तेव्हा कवयित्री पद्मा गोळे यांच्या ओळी आठवतात की,

'नाही मी हो ! नुसती नार
पेजेसाठी जी लाचार !
शेजेसाठी आसुसणार
नाही मी नुसती मादी
मी माणूस, माणूस आधी
माणूस म्हणून मी जगणार
माणूस म्हणून झगडणार ... '

हा माणूस म्हणून झगडण्याचा अधिकार या स्त्रीला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी मिळवून दिला. त्यातून तीचे सक्षमीकरण होत आहे.

स्त्रियांचे सक्षमीकरण म्हणजे पारंपारीक भूमिकेच्या चक्रातून बाहेर काढून तीला एक व्यक्ती म्हणून, माणूस म्हणून स्वतःच्या पायावर उभे राहण्याची संधी व शक्ती देणे व त्यातून तिला स्वयंपूर्ण, स्वावलंबी बनविणे म्हणजे सक्षमीकरण होय.

स्त्रियांचे सक्षमीकरण म्हणजे तिचे व्यक्तीमत्व एक माणूस म्हणून, व्यक्ती म्हणून विकसित करायचे व त्यांना तशी समान संधी द्यायची म्हणजे त्यांचे सक्षमीकरण होय.

भारतीय समाजजीवन व जीवनपद्धती यांचा विचार करता भारतीय समाजरचना विषमतेवर आधारलेली असून जातीव्यवस्था त्या विषमतेचे प्रतीक होय. ही जातीवर आधारित विषमता कर्तृत्वापेक्षा जन्मावर आधारलेली आहे. यामुळेच स्त्रीला देखील दुय्यम स्थान प्राप्त होते.

स्त्रियांचा दुय्यम दर्जा व स्त्रीवरील अन्याय नष्ट करण्यासाठी व्यापक सामाजिक प्रबोधन व स्त्रीविषयी स्त्री-पुरुषामध्ये जाणीव जागृती होणे आवश्यक आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात की, स्त्रियांविषयी सर्वांत कठीण काम म्हणजे स्त्रियांमध्ये त्यांच्या मनातील गुलामगिरीची भावना निपटून काढणे हे आहे. पुरुषांना मानवी हक्कांच्या मुद्दयावर सहज समजाविता येते पण स्त्रियांनी शतकानुशतकांपासून जी गुलामगिरी आत्मसात केली आहे, तिचे दैवतीकरण केले ती संपविणे अधिक कठिण आहे.

स्त्रियांचे सक्षमीकरण करण्यासाठी संविधानात अनेक तरतुदी केल्या आहेत. म्हणजे संविधानात स्त्री-पुरुषांना समान हक्काची खात्री दिलेली आहे. तसेच स्त्रियांच्या शोषणाला आळा घालण्याचा प्रयत्न केला आहे. म्हणूनच संविधानाच्या कलम १४ पासून स्त्रियांना कायद्याने समता व सामाजिक न्याय मिळवून देण्याची तरतूद केली आहे. ती पुढीलप्रमाणे -

कलम १४ :- या कलमानुसार घटकराज्याने कायद्यासमोर सर्व समान या तत्वाला मूठमाती देऊ नये. कायद्याने समानतेच्या संरक्षणाची हमी द्यावी. लिंगभेदावर आधारित भेदभाव करू नये.